

СТАНОВИЩЕ

от д.ф.н. Вера Тервел Маровска,
професор в Катедрата по български език
на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“,
за материалите от процедурата
за защита на дисертация за присъждане на образователната и научна степен
доктор по филология на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“;
в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*;
професионално направление 2.1. *Филология*;
(ДП *Общо и сравнително езикознание*)

Автор: **Сема Джевджет Куцарова**

Редовен докторант към катедра *Общо езикознание и история на българския език*;
докторска програма *Общо и сравнително езикознание*.

Тема на дисертационния труд: ***Семиотични аспекти на
номиналната деривация при лексеми, назоваващи лица, в съвременния
турски език (в съпоставка с българския)***

Научен ръководител: доц. д-р **Борян Георгиев Янев** (от Катедрата по общо
езикознание и история на българския език във Филологическия факултет на ПУ
„Паисий Хилендарски“)

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № Р33-5636 / 12.11.2021 год. на Ректора на Пловдивския
университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури в
процедура за защита на дисертация за присъждане на образователната и научна степен
доктор по филология в ПУ; област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*;
професионално направление 2.1. *Филология*. ДП *Общо и сравнително езикознание*.

Автор на дисертационния труд е Сема Джевджет Куцарова – докторантка в
редовна форма на обучение към *Катедрата по общо езикознание и история на*

българския език с научен ръководител доц. д-р Борян Георгиев Янев (от ПУ; ФФ; Катедра по общо езикознание и история на българския език).

Представеният от докторант Сема Дж. Куцарова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

1. Молба по образец до ректора за откриване на процедура;
2. Автобиография по европейски формат;
3. Протокол от предварителното обсъждане в катедрата;
4. Автореферат;
5. Декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
6. Справка за спазване на специфичните изисквания на Филологическия факултет;
7. Списък на публикациите;
8. Дисертационен труд;
9. Копия на публикациите по темата на дисертационния труд;
10. Комплект документи на хартиен носител от т. 1 до т. 9 – 3 броя;
11. Комплект документи от т. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8 (посочване на други документи от т. 9 на електронен носител) – 7 броя;.

Докторантката е приложила 5 публикации по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторантката

Сема Дж. Куцарова е родена на 9.11.1977 г. Става магистър по *Българска филология* в периода 1996-2001 г. През 2013-2017 г. завършва и бакалавърска степен по специалността *Български език и турски език*. Професионалният път, свързан с филологическото ѝ образование, започва през 2018 г., когато става преподавател по български и турски език в специализирани фирми (последната е Trinity School of languages – Пловдив). Оттогава е и хоноруван асистент в Пловдивския университет. От 2021 г. преподава български език и в Медицинския университет в Пловдив.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Словообразуването е сред най-трудоемките и изискващи продължително проучване филологически проблеми. Същевременно е и сред типично езиковедските области, заради което е едновременно и предпочитана, и пренебрегвана от лингвистите дейност. Всеки, наел се с набирането и първоначалното структуриране на

необходимата за такова изследване емпирия, заслужава поздравления за готовността си да положи неизбежните за нея труд, последователност и упоритост.

Объркващо за млад учен е и различното качество на осъществените изследвания по словообразуване – то варира от методологически съвременно и надеждно системно-класификационно осмисляне на материала до елементаризирано описание, нерядко неиздържано в терминологично отношение. В този смисъл Сема Куцарова се е ориентирала оптимално в съществуващата литература по въпросите на словообразуването и е осъществила прецизно своето изследване.

Ще подчертая и това, че научното описание на словообразователните процеси и тяхното движение е показател за историческия езиков развой, за въздействието на социалните фактори върху лингвистичното движение, за междуезиковите културни контакти и влияния. Това важи в още по-голяма степен за тематичните проучвания на словообразуването, каквото е и рецензираното. Така че актуалността на работата на Сема Куцарова е несъмнена. Самата тя подчертава, че „обслужвайки процесите на номинация, словообразуването играе особена роля в класификационно-познавателната дейност на човек и е едно от основните средства за попълване на речниковия състав на езика“ (с. 5).

4. Познаване на проблема

Работата на Сема Куцарова включва библиография с над 250 заглавия на научни трудове, освен тях много речници и други подобни пособия, както и адекватни електронни източници и всичко това показва съзнателната и продължителна работа на докторантката по формирането на изследователската ѝ компетентност. Освен това осъществените от нея обзори на съществуващите изследвания по словообразуване са прецизни и изключително интересни, включват и някои исторически данни за важните етапи от развитието на двата езика. Специално описът на българистичната литература е напълно приемлив, отразява и по-съвременните в методологическо отношение изследвания и дава обща представа за състоянието на направлението в българското езикознание, макар да не съдържа критически анализ, а по-скоро описателно изложение, каквото е и това на тюркологичните материали. Но естествено, и двата обзора допринасят изключително много за компетентността на докторантката и подготовката ѝ за предстоящата работа по същество.

5. Методика на изследването

Изследването е осъществено чрез функционално-семантичен подход, свързан с методологическите принципи на когнитивизма. То има смесена методика при анализа на определената като деривационно-семантична категория *лице*. Осъществява се семантико-структурно моделиране на деривационно-семантичните категории, описание на продуктивните словообразователни модели и техния деривационен потенциал.

Авторката се стреми „да разкрие лексико-семантичния потенциал на словообразователните типове на производните съществителни имена, назоваващи лица“ (с. 5). Тя осъществява това чрез синхронно описание и съпоставително-типологичен и компонентен анализ на морфемния състав на избраната лексикална група (с. 15).

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията включва увод, пет глави, заключение, библиография и приложения или общо около 514 стандартни компютърни страници (TNR 12). Уводните бележки подчертават, че афиксацията и в българския, и в турския език е най-продуктивният начин на образуване на нови думи (субстантивната номинация е представена най-вече от деривати, производни от глаголни и именни основи).

От гледна точка на четивността и прегледността на работата, положителен е опитът да се обединят целите и методите на изследване, а също и по-конкретните задачи пред авторката в отделна глава – в първата (с. 9-16). Втората пък (с. 17-52) е посветена на терминологията и възможните ѝ разночетения – проблем, който задължително трябва да бъде решен, преди да се пристъпи към анализа на емпирията по поставената в работата цел. Т. е. композицията е адекватна на изследването. Коментирани са почти всички термини, чрез които се изследва словообразуването в повечето езици, за да се осъществи изборът на необходимите за рецензираното проучване: *словообразователна категория, словообразователен тип, словообразователен модел, словообразователно значение, словообразователно гнездо, словообразователна двойка, словообразователна парадигма* и т.н. (с. 10).

„Производните думи задължително са членове на определена деривационна двойка, винаги се състоят от два компонента: производяща основа и словообразователен формант. Между членовете на словообразователната двойка съществува словообразователно отношение, определяно като мотивация. Производните думи притежават три еднакви признака: 1) Произвеждащите основи се отнасят към същата част на речта; 2) Образувани са с помощта на един афикс; 3) Производните

думи имат еднакви словообразователни значения. Такива производни лексеми са от един и същ деривационен модел. Мотивацията за него е диференцирана като формална и семантична. Формалната мотивация представлява включването на основата на производящата лексема в състава на основата на производната лексема. Семантичната мотивация е налице в случаите, когато семантиката на производящата дума влиза в състава на производната (с. 6).

Съвременните словообразователни процеси в тюркските езици са определени като *афиксален, лексико-семантичен, фонетичен, конверсия, композиция, лексикализация на словосъчетанията*.

Тюркските словообразователни афикси са представени чрез аломорфите си, резултат от асимилацията на съгласните и хармонията на гласните.

В третата глава (с. 53-72) е предложен критически обзор на специализираната тюркологична, туркологична и българистична литература за деривацията, за който вече споменах в т. 4 на становището.

Професионалната оценка за равнището на турското словообразуване не е висока – посветено е главно на афиксалната деривация. „Много често в специализираната литература се отбелязва, че в изследователските трудове на турските учени М. Ергин, Т. Бангуоглу, З. Коркмаз и др. към началото на ХХІ век по същество не се отличават от описанията в арабозичните трактати от ХІV век. Случаите на многостепенната деривация, по-сложните отношения между производните и произвеждащите основи остават неизучени. Няма единен подход към основните единици на словообразуването“ – пише авторката (с. 60).

Четвъртата глава вече е същността на изследването. Дисертационният труд обхваща мотивирани съществителни имена, назоваващи лица, принадлежащи към две основни тематични групи: 1) деривати, назоваващи лица, с оглед на чертите на характера; 2) деривати, назоваващи лица, с оглед на извършваните дейности (с. 11). Те са мотивирани от имена (съществителни, прилагателни, причастия, числителни и наречия) или от глаголи. Най-разнообразни са образуванията от съществителни имена и те са диференцирани семантично в следните групи: названия за лица, с оглед на външността, чертите на характера, интелектуалните (и спортни) дейности, философските и религиозните възгледи, произход – етническа принадлежност, място на раждане; с оглед на тяхното участие в различните видове селскостопански дейности; с оглед на тяхното участие в изработването на различните видове предмети за домашни нужди и за продан; с оглед на упражняваната производствена дейност; с оглед на

професионална дейност за търговски цели; с оглед на упражняваните функции и дейности в обществения живот и държавната администрация.

Петата глава е посветена на семантиката на формантите, участващи в деривацията на съществителните, назоваващи лица (в турския език, в съпоставка с българския) (с. 277-460). Както се вижда от посочените в скоби страници, четвъртата и петата глава са доста обемни, със специфична тематично обусловена диференцираност. Затова изключително полезни са направените в края им изводи, които обобщават резултатите от наблюденията и подпомагат рецепцията. Това е валидно и за поместените в края на дисертацията схематични изображения на афиксалната фреквентност.

Забележки и препоръки:

Впечатлението ми от рецензираната дисертация е отлично, но разбира се, в нея има и доста моменти, нуждаещи се от прецизиране или корекции. На първо място ще обърна внимание на срещащите се не напълно задоволителни формулировки, които са теоретично неправилни, макар и вероятно случайни, и които докторантката ще трябва да коригира при евентуална по-нататъшна работа по темата. Ще дам само един пример: „Словообразуването е една от основните подсистеми на езиковата система“ – пише тя на с. 15. Словообразуването обаче не е подсистема на езиковата система, а е направление в езикознанието, занимащо се с изучаване на съвкупността, аранжировката и функциите на лексикалните (словообразователните) морфемии. Т.е. езиковата подсистема, негов обект, е морфологичната. Формулировките от такъв тип е добре да се усъвършенстват.

На второ място, би могло да се преосмисли дали словообразователните форманти не трябва да се разделят на отделни морфемии и да се представят по този начин. Например ЕН+ЕЦ, -ИН+ЕЦ, -Л+АК, -М+АН, -ОВ+АЧ, -Ч+АН+ИН и т.н., а не -ЕНЕЦ, -ИНЕЦ, -ЛАК, -ОВАЧ ... (с. 458). Това не е пропуск на докторантката обаче, а възприета практика от почти всички учени, работещи в сферата на словообразуването. Но тя е, меко казано, неубедителна.

На коригиране е добре да се подложат и някои противоречиви или неверни твърдения като това напр., че „въпросите на словообразуването в рамките на морфологията не може да разкрие всеобхватно всички начини за образуване на нови думи, тъй като при деривационните процеси се размиват границите между лексикологията, синтаксиса и морфологията...“ (с. 16-17). Всъщност словообразуването не е достигнало теоретични висоти не защото се концентрира в рамките на

морфологията, тъй като неговото място е именно там, а защото изисква трудоемка, продължителна и динамична изследователска работа, свързана и с налагащи се понякога промени на оценките особено при интензивна намеса на социално-историческите фактори върху лингвистичната материя. Словообразуването е фактически морфемната синтагматика (в см. на Ф. дьо Сосюр), без която и най-прецизната и модерна морфемна парадигматика, традиционно наричана морфология и формообразуване, би останала непълна и незадоволителна. Морфемната синтагматика се представя от словообразуването и формообразуването, т.е. съвременната модерна морфология би следвало да има два дяла – словообразуване и формообразуване. Така както тези два дяла присъстват в теоретичното съдържание на фонетиката и фонологията (под традиционните наименования фонем и алофони, от една стр., и звукови закони, от друга). Синтагматиката и парадигматиката трябва да бъдат разграничени и в областта на синтаксиса, където пък изследователското внимание и теоретичните постижения се съсредоточават предимно върху синтагматиката и почти изцяло липсва синтактичната парадигматика.

Авторефератът на дисертацията отразява правилно съдържанието ѝ. **Представените статии** по дисертационната тема са стойностни и са публикувани в сборника с научни трудове на Пловдивския университет.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни качества с оригинален принос в науката, отговарящи на всички изисквания* на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Сема Джевджет Куцарова притежава теоретични знания и професионални умения по специалността си (в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология; докторска програма *Общо и сравнително езикознание*), проличаващи при самостоятелно провеждането на научно изследване.

Въз основа на всичко казано, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Сема Джевджет Куцарова (в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. *Филология*; докторска програма *Общо и сравнително езикознание*).

03.12. 2021 г.

Пловдив

Изготвил становището:

(проф. д.ф.н. Вера Маровска)